

ЩОДО ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ВІЙСЬКОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ – МАРОДЕРСТВА ТА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

THE ISSUE OF DISTINGUISHING BETWEEN MILITARY CRIMINAL OFFENSE OF LOOTING AND CRIMINAL OFFENSES AGAINST PROPERTY COMMITTED UNDER MARTIAL LAW

Саснюк А.Г., студентка III курсу міжнародно-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Огієвич А.О., студентка II курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті досліджується проблема розмежування військового кримінального правопорушення – мародерства та кримінальних правопорушень проти власності, таких як крадіжки, грабежу, розбою, які вчинені в умовах воєнного стану. Проведений аналіз мародерства як військового кримінального правопорушення. Зокрема, охарактеризовано загальний, родовий та безпосередній об'єкти вищезазначеного правопорушення. Досліджено питання щодо місця вчинення мародерства. Зазначено, що суб'єкт вчинення мародерства є спеціальним, тобто лише військовослужбовець може бути притягнуто до кримінальної відповідальності за мародерство. Розглянуто позиції науковців щодо співучасті цивільних осіб у військових кримінальних правопорушеннях, до яких відповідно належить мародерство.

Вказані відмінності між мародерством та крадіжкою, які полягають у наступному: спосіб, місце та суб'єкт вчинення кримінального правопорушення. Також зазначено ще одну досить важливу різницю між вищезазначеними кримінальними правопорушеннями, а саме те, що мародерство – це викрадення речей у вбитого чи пораненого, а крадіжка може вчинятися щодо будь-якої особи. Аналогічне порівняння проведено між мародерством, грабежем та розбоєм.

Також проаналізовано нещодавно прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», який посилив покарання за привласнення чужого майна на полі бою або використання трагічних обставин, бойових дій для власної наживи шляхом пограбування людей, в тому числі вбитих або поранених. Здійснено порівняння кримінальної відповідальності до та після прийняття вищезазначеного закону України за мародерство та кримінальні правопорушення проти власності, які вчинені в умовах військового або надзвичайного стану.

Доведено, що під час війни, значно збільшується поширення вчинення ще одного кримінального правопорушення проти власності – шахрайства. І однією із причин вищенаведеного є досить тяжкий психологічний стан осіб.

Робиться висновок, що на даному етапі, необхідно надати юридичне визначення поняттю «поле бою», а також доповнити ч. 4 ст. 190 КК України «Шахрайство» особливо кваліфікуючою ознакою: «в умовах воєнного або надзвичайного стану».

Ключові слова: мародерство, військові кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення проти власності, воєнний стан, шахрайство.

The article examines the problem of distinguishing between military criminal offense – marauding and criminal offenses against property, such as theft, robbery, brigandage committed under martial law. The analysis of marauding as a military criminal offense is carried out. In particular, the general, generic and direct objects of the above-mentioned offense are described. The question of the place of marauding was investigated. It is stated that the subject of looting is special, only a serviceman, can be prosecuted for marauding. The positions of scientists on the complicity of the civilian population in military criminal offenses, which include marauding, are considered.

The differences between marauding and theft are as follows: the method, place and subject of the criminal offense. There is also another very important difference between the above-mentioned criminal offenses, namely that marauding is the theft of property from the slain or wounded, and theft can be committed against any person. A similar comparison was made between marauding, robbery and brigandage.

The recently adopted Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal Code of Ukraine to Strengthen Responsibility for Marauding", which increased the penalties for embezzling someone else's property on the battlefield or using tragic circumstances, fighting for one's own benefit by robbing people, including those killed or wounded, was also analyzed. A comparison of criminal liability before and after the adoption of the above-mentioned law of Ukraine for looting and criminal offenses against property committed under martial law or state of emergency.

It is proved that during the war the prevalence of committing another criminal offense against property – fraud – increased significantly. And one of the reasons for the above is the very difficult psychological state of people.

It is concluded that at this stage, it is necessary to provide a legal definition of the concept of "battlefield", as well as to supplement Part 4 of Art. 190 of the Criminal Code of Ukraine "Fraud" with a particularly qualifying feature: «in conditions of martial law or state of emergency».

Key words: marauding, military criminal offenses, criminal offenses against property, martial law, fraud.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, безпосередньо стала основною причиною виникнення всіх подальших проблем в Україні. І однією із вагомих проблем, яку спровокувала вищезазначена загарбницька війна, це збільшення кримінальних правопорушень, які посягають на власність. Відповідно суспільна небезпечність посягань на чуже майно під час війни істотно підвищується внаслідок того, зокрема, що потерпілі та відповідні правоохоронні органи не завжди можуть вжити необхідних заходів із захисту такого майна, чим і користуються антисоціальні елементи [1, с. 573]. У зв'язку з вищенаведеним у суспільстві склалася позиція, що всі кримінальні правопорушення проти власності, які скоєні в умовах воєнного часу, необхідно кваліфікувати як мародерство.

Тому метою даної статті є проведення розмежування між мародерством, як військовим кримінальним правопорушенням, та кримінальними правопорушеннями проти власності таких як крадіжка, розбій, грабіж, а також здійснення порівняння кримінальної відповідальності вищезазначених правопорушень, яка існувала до прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», та яка стала після прийняття вищезазначеного закону України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання щодо розмежування мародерства та кримінальних правопорушень проти власності, вчинених в умовах воєнного стану, не є дослідженим в даний час. Однак, теоретичним підґрунтям для аналізу вищезазначеного питання стали

наукові праці таких учених, як В. Д. Людвік, В. Г. Хашева, С. С. Ковальнової, Д. М. Прокоф'євої – Янчиленк, М. І. Панова та інших.

Виклад основних положень. Розпочати дослідження потрібно саме з аналізу мародерства як військового кримінального правопорушення. Відповідно мародерство в Україні є кримінально караним діянням і належить до злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) [2, с. 253-254]. Тому звернемося до КК України, а саме до ст. 432, яка визначає мародерство як викрадення на полі бою речей, що знаходиться при вбитих чи поранених [3]. Користуючись триступеневою класифікацією об'єктів злочинів, яку дотримуються більшість науковців, слід виокремити загальний, родовий та безпосередній об'єкти злочину – мародерства. Таким чином, загальним об'єктом є вся сукупність відносин, що поставлені під охорону кримінального закону [4, с. 132]. Так як, родовим об'єктом є група суспільних відносин, тотожних або однорідних за своєю суттю, то на думку М. І. Панова родовим об'єктом військових кримінальних правопорушень, відповідно до яких належить мародерство, є встановлений порядок несення або проходження військової служби, який становить сукупність суспільних відносин, що виникають і функціонують у процесі проходження військової служби всіма військовослужбовцями, їх службової і бойової діяльності та регламентуються правовими нормами чинного законодавства і правилами співжиття у військових колективах [5, с. 11].

Безпосереднім об'єктом, тобто конкретні суспільні відносини, які охороняє ст. 432 КК України, є порядок несення військової служби під час ведення бойових дій.

Об'єктивною стороною мародерства є виключно дії, які пов'язані з викраденням речей у вбитих чи поранених. Щодо викрадення необхідно наголосити, що воно може бути як таємним, так відкритим, із застосуванням насилля чи без такого. Під речами, якими правопорушник бажає заволодіти, слід розуміти особисті речі вбитого чи пораненого (мобільний телефон, годинник). Тобто до цих речей не відносяться зброя, боєприпаси, документи, які мають військове значення.

Також особливу увагу потрібно приділити обов'язковій ознаці складу кримінального правопорушення, як місце вчинення мародерства. Відповідно викрадення речей повинно відбуватися саме на полі бою. У науково-практичному коментарі до ст. 432 КК України зазначається, що полем бою вважається земельна ділянка, морський чи повітряний простір, у якому ведеться бій [6, с. 575]. Бойовий статут Механізованих і Танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України ч. II (батальйон, рота) надає визначення лише поняттю «бій», відповідно до якого бій – основна форма воєнних дій тактичного рівня, яка уявляє собою узгоджені за метою, завданнями, місцем і часом удари, вогонь і маневр військових частин, підрозділів (кораблів, літаків), які ведуться за єдиним замислом і планом для виконання тактичних бойових завдань в обмеженому районі впродовж короткого періоду часу [7].

Таким чином, ми погоджуємося з думкою С. С. Ковальнової, яка стверджує, що існує проблема щодо визначення поняття «поле бою», адже в жодному нормативно-правовому акті не закріплене визначення [2, с. 256]. Тому виникає необхідність у роз'ясненні з боку Пленуму Верховного Суду України чи найшвидшого розгляду даного визначення Верховною Радою України та прийняття нового НПА чи внесення змін до вже діючих, де б роз'яснювалось, що є «полем бою».

Щодо суб'єктивної сторони мародерства, то вищезазначене кримінальне правопорушення вчиняється виключно з прямим умислом та з корисливих мотивів. Суб'єктом мародерства є лише військовослужбовець. Оскільки КК України не надає визначенню, хто є військовослужбовцем, то необхідно звернутися до інших нормативно-правових

актів. Так, згідно зі ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», військовослужбовець – це особа, яка проходить військову службу [8]. Таким чином, обов'язково, щоб суб'єкти, під час вчинення мародерства, перебували на військовій службі в ЗСУ чи інших збійних формуваннях. Проте О. Р. Полегенько стверджує, що відсутність у КК України визначення поняття «військовослужбовець» стає перешкодою в притягненні винної особи до кримінальної відповідальності [9, с. 94]. На нашу думку, вищезазначене жодним чином не може ускладнювати механізм притягнення особи до кримінальної відповідальності, адже визначення поняття «військовослужбовець» міститься в інших законах та підзаконних актах України.

Досить важливим питанням залишається співучасть у вчиненні військового злочину. Так як, військові кримінальні правопорушення, зокрема і мародерство, належать до кримінальних правопорушень із спеціальним суб'єктом, відповідно цивільні особи (невійськовослужбовці) не можуть бути ні виконавцями, ні співвиконавцями, проте можуть бути підбурювачами, пособниками чи організаторами. З приводу вищезазначеного Х. М. Ахметшин зазначає, що по своїй природі співучасть не військовослужбовців у військових кримінальних правопорушеннях аналогічна співучасті не посадових осіб у посадових злочинах (неслужбових осіб у злочинах у сфері службової діяльності). До того ж, вчений підтверджує нашу позицію, що невійськовослужбовці можуть бути організаторами, підбурювачами чи пособниками військового кримінального правопорушення, але не виконавцями [10, с. 74]. Аналогічної позиції дотримується М. І. Хавронюк, який стверджує, що у разі, якщо військовослужбовець і цивільна особа спільними зусиллями виконують об'єктивну сторону військового кримінального правопорушення, остання несе відповідальність за вчинення військового кримінального правопорушення як пособник (кваліфікуюча ознака «за попередньою змовою групою осіб») у цьому випадку не застосовується [11, с. 91].

Відповідно мародерство вважається закінченим з моменту, коли правопорушник отримав можливість розпорядитися викраденою річчю на власний розсуд.

Досить важливо зазначити наступні деталі військового кримінального правопорушення-мародерства. По-перше, не є мародерством заволодіння речами здорових осіб, які знаходилися на полі бою. Ці дії кваліфікуватимуться як кримінальне правопорушення проти власності (крадіжка, грабїж, розбій). По-друге, для складу даного кримінального правопорушення не важливо, до якої армії відносилися вбиті чи поранені, речі яких викрадалися на полі бою.

Таким чином, аналіз військового кримінального правопорушення-мародерства надав змогу вказати відмінності між цим кримінальним правопорушенням та кримінальними правопорушеннями проти власності (крадіжкою, грабежем, розбоєм). Тому насамперед, слід розпочати порівняння мародерства з крадіжкою. Згідно зі ст. 185 КК України крадіжка – це таємне викрадення чужого майна [3]. Перше, на що слід звернути увагу, це спосіб вчинення кримінальних правопорушень. Як зазначалося вище, мародерство може вчинятися, як таємно, так і відкрито. Крадіжка, у свою чергу, вчиняється лише таємно. Друга відмінність полягає в тому, що мародерство – це викрадення речей у вбитого чи пораненого, а крадіжка може вчинятися щодо будь-якої особи. Крім цього, вищезазначені кримінальні правопорушення відрізняються за суб'єктом та місцем їх вчинення. Тобто вчинити мародерство може виключно військовослужбовець і лише на полі бою. У той же час, крадіжку може вчинити будь-яка осудна особа, яка досягла 14 років, і в будь-якому місці, незалежно від того, ведуться бойові дії чи ні.

Щодо відмінностей між мародерством і грабежем. Стаття 186 КК України, зазначає, що грабїж – це відкрите

викрадення чужого майна [3]. Тобто різниця вищезазначених кримінальних правопорушень полягає в наступному: спосіб вчинення (грабіж вчиняється виключно відкритим способом), суб'єкт, місце вчинення. Відповідно суб'єкт та місце вчинення грабежу однакові з крадіжкою.

Наступне порівняння кримінальних правопорушень слід провести між мародерством та розбоєм. Стаття 187 КК України визначає розбій як напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства [3]. Відповідно різниця між мародерством та розбоєм полягає не лише в суб'єктивній та місцевій кримінального правопорушення, а також у тому, що мародерство передбачає викрадення речей, як із застосуванням насилля, так і без такого. Водночас розбій обов'язково вчиняється із застосуванням насилля.

Різниця кримінального злочину-мародерства та кримінальних правопорушень таких як крадіжка, грабіж, розбій, полягає не лише в складі, а й у кримінальній відповідальності за вчинення вищезазначених кримінальних правопорушень.

Як зазначалося вище, воєнний час підвищує суспільну небезпечність діянь [12, с. 68]. Тому Верховна Рада України оперативного відреагувала на істотне збільшення кримінальних правопорушень, які посягають на власність, шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», який набрав чинності 7 березня 2022 року.

До прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» мародерство як військове кримінальне правопорушення карався позбавленням волі на строк від трьох до десяти років. При цьому викрадення військовослужбовцями чи цивільними особами речей за межами поля бою утворювало склад корисливого злочину проти власності. Вчинення таких злочинів з використанням умов воєнного або надзвичайного стану за загальним правилом є обставиною, що обтяжувала покарання (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України). Проте, покарання, що може бути призначено в таких випадках обмежене і згідно з вимогами статті 65 КК України не могло перевищувати верхню межу санкції відповідної статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу [13].

Однак, відтепер вищезазначений Закон України значно посилив кримінальну відповідальність за привласнення чужого майна на полі бою або використання трагічних обставин, бойових дій для власної наживи шляхом пограбування людей, в тому числі вбитих або поранених. Зокрема, даним Законом України внесено зміни та доповнення до ст. 185 «Крадіжка», ст. 186 «Грабіж», ст. 187 «Розбій», ст. 189 «Вимагання», ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заподіяння ним шляхом зловживання службовим становищем» Кримінального кодексу України, якими кваліфіковано дані діяння в умовах воєнного або надзвичайного стану за ч. 4 відповідних статей. Також Законом України внесено зміни до ст. 432 «Мародерство» Кримінального кодексу, якими встановлено відповідальність у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років [14].

Таким чином, максимальна межа покарання за крадіжку, вчинену без обтяжуючих обставин у мирний час, сягає обмеженню волі до п'яти років, тобто така крадіжка визнається кримінальним проступком. Проте покарання за крадіжку, яка вчинена зараз, тобто у воєнний час, може бути призначено на строк від п'яти до восьми років позбавлення волі. Тому в другому випадку крадіжка – це тяжкий злочин. Щодо кримінальної відповідальності за грабіж, то відповідно особа, яка скоїла грабіж, який підлягає кваліфікації за ч. 1 статті 186 КК України, може під-

лягати максимальному покаранню у вигляді позбавлення волі на строк до чотирьох років. Однак, грабіж, який вчинений в умовах воєнного стану, карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років. Тобто грабіж із нетяжкого злочину у мирний час став тяжким злочином під час війни. Відповідно схожа ситуація відбувається при вчиненні розбою. Зокрема, розбій, що вчинений без обтяжуючих обставин у мирний час, кваліфікується як тяжкий злочин, адже передбачає покарання позбавленням волі на строк від трьох до семи років. В умовах же воєнного стану, такий грабіж перетворюється на особливо тяжкий злочин, за вчинення якого може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна.

Внесені зміни до КК України законодавець обґрунтував тим, що військові дії РФ в багатьох випадках спрямовані на мирне населення, об'єкти цивільної інфраструктури, що породжує страх за своє життя та здоров'я, змушує людей полишати свої домівки та майно. Тому досить часто такі обставини використовуються зловмисниками з метою фактично безперешкодного заволодіння цим майном шляхом проникнення до квартир, житлових будинків, офісів чи закладів торгівлі. Відповідно мають місце й випадки відкритого заволодіння чужим майном, у тому числі із застосуванням насильства. Суспільна небезпечність таких дій істотно підвищується в умовах воєнного або надзвичайного стану [13].

Отже, позиція законодавця є зрозумілою й обґрунтованою щодо посилення відповідальності за вчинення крадіжки, грабежу, розбою, вимагання, привласнення, розтрат майна або заподіяння ним шляхом зловживання службовим становищем в умовах воєнного або надзвичайного стану. Однак, водночас постає питання про те, чому автор законопроекту не врахував значне поширення під час воєнного стану ще одного кримінального правопорушення – шахрайства.

До того ж, Національний Банк України стверджує, що існує 4 найпопулярніші схеми шахраїв під час війни:

- під виглядом евакуаційних перевезень громадян шахраї просять передплату на картку, однак взятих на себе зобов'язань не виконують і просто зникають;
- публікують фейкові оголошення про готовність здати в оренду переселенцям квартири в безпечних регіонах і просять внести передплату на картку, а після отримання коштів відключають відповідний номер;
- роблять фейкові оголошення зі збору грошей на лікування дітей, які нібито постраждали від військової агресії. Є випадки, коли шахраї знаходять фото потерпілих людей в Інтернеті і збирають гроші на допомогу «постраждалим»;
- створюють фішингові (шахрайські) сайти, які схожі на сайти справжніх благодійних фондів, де нібито можна переказати кошти на підтримку Збройних сил України. Через фішингові сайти шахраї викрадають гроші, паролі, секретні карткові реквізити та персональні дані. Сайти візуально схожі на сайти справжніх благодійних фондів, але відрізняються адресою сайту [15].

Більш того, слід врахувати, що шахрайські схеми мають більшу ймовірність того, що вони будуть працювати під час війни. І однією з найважливіших причин цьому є те, що жертви, у зв'язку з війною, перебувають у важкому психічному стані та в безпорадному становищі. Тому виникає необхідність у посиленні кримінальної відповідальності за шахрайство, яке вчинене в умовах воєнського або надзвичайного стану.

Висновки. Мародерство призводить до зниження боєздатності військової частини, підриву авторитету армії, втрати гідності її бійців в очах населення [16, с. 304]. Тому в реалії теперішнього часу досить важливо знати в чому полягає відмінність воєнського кримінального правопорушення – мародерства від кримінальних правопорушень

проти власності, які вчинені в умовах воєнного стану. Відповідно для проведення більш точного розмежування між вищезазначеним кримінальним правопорушеннями, необхідно якомога швидше Верховній Раді України чи Пленуму Верховного суду вирішити проблему щодо відсутності офіційного визначення поняття «поле бою», яке зазначене в ст. 432 КК України. На нашу думку, визначення поняття «поле бою» може бути наступним: поле бою – частина території суші, повітряного або водного

простору, на якій відбуваються, відбулися або повинні відбуватися озброєне зіткнення і протиборство з противником.

Також вище було доведено, що суспільна небезпечність шахрайських заволодінь майном осіб, як і інших кримінальних правопорушень проти власності, в умовах війни значно підвищилась, тому ми пропонуємо законодавчому органу доповнити ч.4 ст. 190 КК України особливо кваліфікуючою ознакою «в умовах воєнного або надзвичайного стану».

ЛІТЕРАТУРА

1. Людвік В. Д., Хашев В. Г. *Окремі аспекти кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного часу*: матеріали Science, innovations and educations: problems and prospects. Proceedings of X International Scientific and Practical Conference (Tokyo, Japan 4–6 May 2022). Tokyo, 2022. С. 571–576. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40963/1/SCIENCE-INNOVATIONS-AND-EDUCATION-PROBLEMS-AND-PROSPECTS-6-8.04.22.pdf#page=571> (дата звернення 19.05.2022).
2. Ковальова С.С. Мародерство та проблеми охорони прав власності в зоні проведення АТО (кримінально-правовий аспект). *Науковий вісник НУБіП*. 2016. № 218. С.252-258. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pravo/article/view/5117> (дата звернення: 18.05.2022).
3. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 14.04.2022 р. № 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.05.2022).
4. Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): теоретичні та прикладні аспекти: монографія. К: ВНЗ «Національна академія управління», 2018. 420 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/monograpkarpenko.pdf> (дата звернення: 14.05.2022).
5. Панов М. І. Поняття, система і види військових злочинів. *Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)* : навч. посіб / ред. М. І. Панов. Х. : Право, 2011. Розд. 1. С. 5–21. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/ViiskoviZlochini_2011.pdf (дата звернення: 14.05.2022).
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. 3-тє вид., перероб. та доп. / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2009. Т. 2. 624 с.
7. Бойовий статут механізованих і танкових військ сухопутних військ Збройних Сил України частина II (батальйон, рота) : затв. М-ва оборони України від 30. 12. 2016. № 605. URL: <https://www.dut.edu.ua/ua/lib/1/category/736/view/1614> (дата звернення: 14.05.2022).
8. Про військовий обов'язок і військову службу: Закону України від 23.04.2022 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 14.05.2022).
9. Полегенько О. Р. Суб'єкт військових злочинів за кримінальним кодексом України. *Право. ua*. 2015. № 3. С. 92–95. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/pravo_2015_3_18.pdf (дата звернення: 14.05.2022).
10. Ахметшин Х. М. Соучастие в воинских преступлениях. Советское уголовное право. Воинские преступления : учебник / под ред. А. Г. Горного. Москва, 1997. 427 с.
11. Хавронюк М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка*. 7-ме вид., переробл. та допов. Київ, 2010. 1288с.
12. Прокоф'єва-Янчиленко Д. Суспільна небезпечність діяння у категоріях ризикології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарно-го університету*. 2015. № 13. Т. 2. С. 67–70.
13. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39170> (дата звернення: 14.05.2022).
14. *Верховна Рада України* прийняла Закон про мародерство : інформаційне управління. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/gazom/220175.html> (дата звернення: 14.05.2022).
15. Шахрайство під час війни: топ-4 схеми і нові тенденції. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/03/15/82162508> (дата звернення: 14.05.2022).
16. Чхиквадзе, В. М. Воинские преступления. *Курс советского уголовного права. Особенная часть / ред. А. А. Пионтковский, В. Д. Меньшагин, В. М. Чхиквадзе*. М. : Госюриздат, 1959. Т. 2. С. 784.